

**Житомирський державний університет імені Івана Франка
Студентське наукове товариство
фізико-математичного факультету**

**НАУКОВИЙ ПОШУК МОЛОДИХ
ДОСЛІДНИКІВ**

Випуск III

Житомир 2010

УДК 378.937
Н32

Рекомендовано вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка, протокол № _ від _ березня 2010 року.

РЕЦЕНЗЕНТИ: **Сейко Н. А.** – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Житомирського відокремленого підрозділу Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу;

Сидорчук Н. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Науковий пошук молодих дослідників : збірник наукових праць студентів, магістрантів та викладачів / за ред. В. М. Єремєєвої, О. М. Королук – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 190 с.

У збірнику представлено результати дослідної роботи за актуальними напрямками психолого-педагогічних та фізико-математичних наук магістрантів, студентів-дипломників, членів проблемних груп та наукових гуртків, аспірантів і викладачів фізико-математичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.

УДК 378.937

© Видавництво Житомирського державного
університету імені Івана Франка, 2010

Королук О. М.,

кандидат педагогічних наук, ст. викладач

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ

Вектором державної політики щодо розвитку освіти в Україні є її особистісна орієнтація, всебічний розвиток майбутніх фахівців. Одним із шляхів досягнення цієї мети є реалізація диференційованого підходу в навчанні.

Теоретичні аспекти диференціації вивчали українські й зарубіжні науковці (Ю. К. Бабанський, Б. Блум, О. І. Бугайов, О. А. Бударний, І. Д. Бутузов, К. Вашбурн, В. М. Володько, А. О. Кірсанов, Т. Коханський, М. М. Поташник, Є. С. Рабунський, П. І. Сікорський, І. Е. Унт).

Одним із визначальних принципів організації та здійснення продуктивної навчально-виховної діяльності є індивідуальний підхід, завдяки якому досягається педагогічний вплив на кожного учня, студента. Практична реалізація цього принципу дидактики може здійснюватися шляхом індивідуалізації навчання, однак практичне її здійснення в навчальному процесі – справа досить складна та відносна. Тому досить часто обмежуються врахуванням особливостей не кожного окремо, а певних груп, які характеризуються подібними ознаками, тобто диференціацією навчання як одним із способів реалізації принципу індивідуального підходу. В основу терміна покладено латинське *differentia* – різноманітність, відмінність, тобто поділ, розчленування чого-небудь на окремі різнорідні елементи [3, с. 224].

У педагогічній науці поняття *„диференціація навчання”* тлумачиться неоднозначно. Аналіз педагогічних джерел показав, що врахування індивідуальних особливостей груп учнів із метою забезпечення оволодіння ними навчальним матеріалом на відповідному рівні визначає сутність диференціації, завдяки чому створюються передумови для продуктивного навчання, а також відбувається підготовка до майбутньої діяльності за обраним фахом.

Поняття *„диференціація”* досить широке, його зміст розглядають на трьох взаємопов'язаних рівнях: у структурі системи освіти (формування різних типів навчальних закладів); у змісті навчання (створення окремих навчальних планів, програм, відповідної методичної та дидактичної літератури); безпосередньо в навчальному процесі (відбір форм, методів і прийомів навчання). Під час формування змісту освіти й організації процесу навчання наявне також розмежування за індивідуальними, віковими, національними, регіональними, економічними та іншими ознаками.

У сучасній педагогічній практиці найчастіше використовують наступні варіанти диференціації: 1) групування учнів, студентів на основі певних особливостей або їх комплексів для навчання за планами, які мають деякі відмінності (гомогенні групи, класи); 2) внутрішньокласна (внутрішньогрупова); 3) проходження курсу навчання в індивідуальному темпі: прискореному (акселерація), уповільненому (ретардація).

У педагогічній літературі використовують також поняття „зовнішня диференціація” (профільна) і „внутрішня диференціація” (рівнева). Під зовнішньою розуміють таку організацію навчального процесу, коли для задоволення потреб, різнобічних інтересів, здібностей і нахилів учнів створюються спеціалізовані класи, школи, де навчання відбувається за особливими програмами, які відрізняються не лише глибиною викладу матеріалу, а й змістом, обсягом вправ, вимог до знань і вмінь. Термін „внутрішня диференціація” використовують до такої організації навчання, за якої розвиток індивідуальності здійснюється в умовах звичайної роботи за допомогою групування учнів, студентів за певними властивостями для спільного навчання.

Вступивши до вищого навчального закладу, молоді люди визначаються зі спеціалізацією. Навчальний процес тут скерований планами й програмами відповідно до напрямів підготовки, освітньо-кваліфікаційні вимоги до спеціалістів також визначені певними нормативними документами, тому розглядати питання зовнішньої (профільної) диференціації у ВНЗ немає сенсу. Актуальним залишається здійснення *внутрішньої диференціації*, основною концепцією якої є планування обов’язкових результатів навчання з певного предмета, а на цій основі – вищих рівнів оволодіння навчальним матеріалом. Її можна здійснювати за *часом навчання*, де існують наступні варіанти: якщо студент не спроможний виконати завдання під час занять, йому надається можливість завершити його вдома (викладач встановлює термін), самому визначити час для виконання або в освітньому закладі створюються два потоки з однаковим змістом освіти, але з різним обсягом вивчення окремих дисциплін. Диференціація за *умовами навчання* передбачає використання викладачем різних методів, засобів, змісту навчального матеріалу під час роботи з окремими групами. За *цілями навчання* – дозволяє студенту обрати групу зі своїм особливим набором предметів, де для кожного встановлюються окремі завдання, пов’язані з життєвими перспективами. Такий підхід дозволяє студентам ВНЗ, зважаючи на визначені вимоги, а також на власні здібності, нахили, інтереси, потреби, обирати об’єм та глибину засвоєння матеріалу з кожної дисципліни, оптимізувати навчальну діяльність [1; 4].

Неперервне зростання загального обсягу програмового матеріалу й збільшення в ньому частки самостійного опрацювання стимулює викладачів організовувати навчальну роботу кожного студента таким чином, щоб продуктивність її була на високому рівні. Диференціація створює передумови для розвитку інтересів і спеціальних здібностей кожного студента, а дозволяє врахувати наявні пізнавальні інтереси й спонукати до нових. Також вона володіє додатковими можливостями – викликати позитивні емоції, сприяти покращенню навчальної мотивації, зацікавити студентів процесом навчання.

Деякі науковці рекомендують більше уваги приділяти учням, рівень і темп роботи яких відрізняються від більшості. Для цього, на їх думку, потрібні заходи, спрямовані на ліквідацію прогалів у знаннях учнів із низьким рівнем володіння навичками навчальної праці, а також поглиблене опрацювання матеріалу з тими, хто проявляє підвищений інтерес до певних галузей знань. Але така побудова навчання, на нашу думку, майже залишає за межею педагогічних впливів значну частину студентів (так званих „середніх”), що заважає їм покращити свої досягнення в навчанні. Диференціація – це не відокремлення здібних від менш обдарованих, „її потрібно розглядати як спосіб захопити молодих людей знаннями, але з максимальним урахуванням їх індивідуальних особливостей, уподобань і здібностей” [2, с. 8].

Інші педагоги пропонують під час вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни розподіляти між учнями завдання відповідно до рівня їх знань. Але й такий підхід є надто спрощеним, оскільки він призводить до того, що деякі учні, студенти будуть звикати до виконання завдань лише певного рівня і надалі вже намагатимуться уникати навіть мінімальних ускладнень. Це, на наш погляд, може викликати невимушене зникнення в багатьох із них інтересу до конкретного предмета або ж до навчання взагалі, зниження активності, а отже, й продуктивності їх навчання. Важливим тут є ще й виховний аспект – постійне нагадування про порівняно низький розумовий рівень принижує гідність особистості.

Існує також позиція, коли викладачу радять не лише дозувати зміст навчального матеріалу, його обсяг і рівень, а й надавати виважену допомогу учням відповідно до їх навчальних можливостей без суттєвого зменшення складності матеріалу. Слід відзначити, що допомога в цьому випадку не буде прямою підказкою – таким чином педагог лише спрямовуватиме дії студентів

і контролюватиме знання на даному етапі навчання. Педагогічна практика підтверджує, що застосування саме таких рекомендацій стимулює і заохочує до подальшої праці.

Серед основних методичних шляхів здійснення диференціації навчання можна виділити:

1. *Раціональне поєднання індивідуальних і колективних видів навчання.*
2. *Поінформованість про рівень обов'язкової підготовки з предмета.*
3. *Формування в учнів уміння адекватно оцінювати власні можливості.*
4. *Передбачення в системі контролю з'ясування рівня досягнення обов'язкових і підвищених результатів навчання.*

Таким чином, саме завдяки диференціації забезпечується підтримка, розвиток та самореалізація особистості кожного учня, студента. Така організація навчальної діяльності сприяє зміцненню віри в себе, у власні сили й можливості. Здійснення диференціації створює також передумови для впровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій, утвердження гуманістичних основ освіти.

Література

1. *Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе / Юрий Константинович Бабанский. – М. : Просвещение, 1985. – 208 с.*
2. *Бугайов О. І. Диференціація навчання у сучасній середній школі / О. І. Бугайов // Радянська школа. – 1991. – № 8. – С. 7–16.*
3. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.– Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.*
4. *Коберник Г. І. Індивідуалізація й диференціація навчання в початкових класах: теорія та методика : [монографія] / Галина Іванівна Коберник. – К. : Наук. світ, 2002. – 231 с.*